

Defensant tots els referèndums

per Victor Solé Ferioli ([@sule25](#))

Fa tres anys, en David Nàcher va publicar un article a Finestra d'Oportunitat, [Referèndums i conseqüències](#), en el que explicava amb detall com s'hauria d'articular una eina referendària. Estem en un moment de la nostra història en què el **referèndum** sembla ser una de les eines més rocambolesques i polèmiques per a fer política. Mark Leonard, fundador i director del think tank Consell Europeu de Relacions Exteriors (*European Council for Foreign Affairs*) va escriure al número 64 del Vanguardia Dossier que *"la evolución hacia los referéndums es particularmente preocupante... El ECFR pone de manifiesto que hay propuestos 32 referéndums comunitarios en 18 estados miembros"*. Leonard es queixa en aquest article, de visió elitista, que el projecte europeu nascut a la dècada de 1950 es veu tocat per la histèria de la decisió: tothom vol decidir en una època en què pocs decideixen... o en la que *sembla* que pocs decideixen.

La **participació política** és una de les estructures i mitjans més importants en un sistema democràtic. Participar no significa votar cada X mesos o anys per una opció política estructurada (p.e. un partit polític), sinó fer-ho de forma continuada, estable i perseverant. La participació política tampoc pot ser, alhora, monopoli d'un o diversos actors per canalitzar els propis interessos vers l'agenda pública. En aquest article em proposo **defensar la necessitat de garantir tots els referèndums**, sempre que es facin per assegurar la participació de la ciutadania. És cert que n'hi ha alguns que estan pensats per a que la ciutadania dilapidi part dels seus drets democràtics, i és cert també que alguns plebiscits tendeixen a convertir-se en armes de destrucció democràtica per alguns actors, algunes idees o algunes institucions. Tanmateix, què hi ha de més humà que errar? ¿No és un oxímoron negar una de les eines més rellevants de la participació política justament per salvaguardar la participació política?

Comencem aquest article fent una ullada a alguna de les teories més en boga aquests anys. El polític David Held fa un compendi de tots els tipus de teories polítiques a *Models of Democracy* (Polity Press, 2009). I una d'elles és el **pluralisme**. Aquesta teoria estableix que el govern també assegura la participació per a les minories, i per tant la llibertat política s'estén a tothom, essent crucial per a que no es desenvolupin faccions massa poderoses dins d'una societat. Factors d'aquesta teoria són els drets de ciutadania, incloent-hi els drets de vot, la llibertat d'expressió i d'organització. I el sistema real que garanteix la vigència d'aquesta teoria és el de *checks-and-balances* entre els tres poders del Sistema (executiu, legislatiu, judicial), a més de garantir un sistema electoral competitiu.

Contràriament al pluralisme, el **neopluralisme** defensa que, en realitat, en un sistema democràtic hi ha múltiples grups de pressió, societat civil, i lobbies. L'estat i els seus departaments administratius creen i desenvolupen els seus propis interessos sectorials. Les normes consitucionals funcionen en un context de cultura política diversa, i la distribució desigual del poder socioeconòmic fa que no hi hagi oportunitats per a tothom i que es limitin les opcions polítiques. Això fa, alhora, que no existeixin incentius per al compromís polític de gran part de la ciutadania. Veiem per tant que el pluralisme, un tipus ideal del sistema, passa pel filtre existencialista del *neo-pluralisme*, com si una galleda d'aigua freda congelés aquell tipus ideal. El referèndum és, aquí, una eina més del sistema.

Finalment, la teoria de la **democràcia participativa** estableix que la igualtat en la llibertat i el desenvolupament personal només es poden assolir en una societat participativa, la qual propugna un cert sentit d'eficàcia política, nodreix preocupacions pels problemes col·lectius i contribueix a la formació d'una ciutadania formada i capaç d'incidir en les tasques legislatives des dels seus interessos sostenibles. És per tant necessària la interacció entre la ciutadania, i entre la ciutadania i la classe política, la qual prové d'aquesta. És necessària una estructura diferent dels partits polítics: més oberts, dedicats a la rendició de comptes tant a la seva militància com a la ciutadania.

La democràcia participativa és la base teòrica del ja famós **dret a decidir**, nucli de drets humans bàsics com el d'autodeterminació. Un referèndum o un plebiscit són mètodes per aplicar a la pràctica tant el neopluralisme com la democràcia participativa. En aquesta dècada de 2010, i sobretot des de 2014, hi ha hagut un increment exponencial de l'instrument referendari, sobretot a Europa. Societats tensionades i precaritzades que han navegat pels ràpids del riu de la Gran Recessió han tendit a fer sentir la seva còlera de manera reiterada sempre que les seves institucions democràtiques els hi han donat la possibilitat. Els interessos encadenats en tots els cantons de la societat han entrat en tensió moltes vegades no només *durant* el moment decisor del referèndum, sinó *abans* i *després*. **El referèndum és, doncs, una eina que s'ajusta en el seu context**. En David Nàcher recorda al seu article que "un referèndum no pot ser ni total ni absolut i ha d'articular mecanismes que, a posteriori, no originin grans perdedors i, d'alguna forma, compensar-los oferint alternatives per a la cohesió social".

Penso que carregar contra aquesta eina és antidemocràtic. Un referèndum ha de donar constància de la voluntat popular, ha de ser una eina en què el percentatge de la participació n'és el protagonista, seguit pel resultat, pel marge del mateix, per la objectivitat dels mitjans, i pel tipus de campanya que els actors interessats han fet. Un referèndum és vinculant, principalment, depenent d'aquestes característiques. Si la participació és del 30% però una de les respostes és del 90%, podem comptar-lo com a vinculant? Si la participació és del 96% i la diferència entre una resposta i l'altra és de 2%, podem dir que el referèndum ha funcionat? Tractar aquesta eina amb angoixa, sense preparar tots els escenaris posteriors possibles a la mateixa, és carregar contra la democràcia. L'instrument referendari és un valor de tota societat democràtica, i el mer fet de desitjar-lo és una llibertat

inherent a l'ésser humà, ja que aquest sempre voldrà decidir, tot sabent que pot errar en la seva decisió. En el seu article de juny de 2014, David Nàcher comenta que un ús reiterat d'aquesta eina democràtica pot causar “desànim general com a conseqüència de la participació en preguntes sobre polítiques que queden molt lluny del ciutadà, o preguntes de poca importància”, i posa Suïssa com exemple. Com he apuntat anteriorment, l'eina referendària s'ha de tractar amb molta cura: un referèndum és un projecte dins d'un projecte, i com tot projecte un referèndum necessita d'una formulació prèvia molt acurada, d'una organització que escel·leixi, i d'un moment posterior que pugui ser suficientment gestionat.

Com hem dit, en els darrers tres anys hi ha hagut un increment exponencial d'aquest instrument participatiu. Vegem-ne alguns.

Referèndum	Temàtica	Any	Participació	Sí	No	Conseqüències
Referèndum californià per la <i>Proposition 8</i>	Eliminar el dret al matrimoni de les persones de mateix sexe a l'estat federat de Califòrnia	2008	79,42%	52,24%	47,76%	El moviment LGBTI californià, el més desenvolupat dels EUA, va denunciar el referèndum a la Cort Suprema, amb el Cas <i>Hollingsworth v. Perry</i> . El 2015, aquest cas i altres (com el Cas <i>Obergefell v. Hodges</i>) van aconseguir que la Cort Suprema nord-americana reconegués el dret de les persones de mateix sexe a unir-se en matrimoni, donat que “és un dret constitucional innegable”.
Referèndum per la independència d'Escòcia	Plebiscit sobre si Escòcia havia de separar-se del Regne Unit i esdevenir un estat independent	2014	84,59%	44,70%	55,30%	El ministre principal escocès, Alex Salmond, va dimitir, deixant-li el càrrec a Nicola Sturgeon. Salmond va passar a ser cap de llista de l'SNP a Westminster, que va assolir l'hegemonia a Escòcia en les eleccions legislatives britàniques de 2015.
Referèndum sobre l'economia grega	“S'hauria d'acceptar l'acord preliminar plantejat per la Comissió Europea, el Banc Central Europeu i el Fons Monetari Internacional en l'Eurogrup del 25-06-2015, que es compon de dues parts que constitueixen la seva proposta unificada?”	2015	62,5%	38,69%	61,31%	El primer ministre grec, Alexis Tsipras, va fer organitzar un referèndum sobre les mesures d'austeritat financera i econòmica durant la primera setmana de juliol 2015. El govern va fer campanya pel No, com la majoria dels partits grecs, guanyant el plebiscit. Pocs dies després, el Govern Tsipras es comprometia a fer les reformes econòmiques d'austeritat que no volia implementar, va convocar eleccions anticipades per referendar la

						decisió, les va guanyar i Tsipras governa des d'ençà.
Brexit	Plebiscit sobre si el Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda del Nord havia de mantenir-se com estat membre de la Unió Europea	2016	72,21%	Leave 51,89%	Remain 48.11%	El <i>Leave</i> va guanyar contra pronòstic, el premier Cameron va dimitir i va deixar pas a la seva ministra d'Interior, Theresa May, després de setmanes de profunda crisi política. Una crisi que no s'ha dissipat després de les eleccions legislatives avançades el 8 de juny de 2017.
Referèndum colombià sobre les FARC	Plebiscit per a que els colombians donessin el seu suport ciutadà a l'acord de pau establert entre el president Juan Manuel Santos i la guerrilla comunista de les FARC	2016	37,43%	49,78%	50,22%	Tot i la molt baixa participació, el referèndum fou vinculant, però la comunitat internacional, liderada principalment pel papa Francesc, va demanar que Santos i les FARC seguissin amb els plans de pau, incorporant altres actors, com l'expresident Álvaro Uribe, contrari a l'acord anterior.
Referèndum hongarès sobre refugiats	El primer ministre hongarès, Viktor Orbán, va organitzar aquest referèndum per a que la ciutadania digués si estava d'acord amb les quotes de refugiats siris i afgans	2016	44,04%	1,64%	98,36%	Per a que fos vinculant, el referèndum havia de comptar amb una participació del 50%. No va quedar com a vinculant, però Orbán va seguir amb les seves polítiques restrictives.
Referèndum constitucional italià	Reforma constitucional endegada pel primer ministre Matteo Renzi, amb la voluntat de donar més poders a l'executiu, traient-los-hi al legislatiu, i manllevant el bicameralisme perfecte italià	2016	65,48%	40,89%	59,11%	Matteo Renzi va dimitir com a primer ministre, després com a segretari general del Partit Demòcrata italià. El nou premier, Paolo Gentiloni, és el tercer primer ministre des de 2013 després d'Enrico Letta i Renzi. Avui Renzi vol guanyar les primàries a la segretaria general del PD, per ser cap de llista a les properes eleccions legislatives.
Referèndum constitucional turc	Plebiscit dinamitzat per Erdogan i l'AKP per a que la república turca passés de parlamentària a presidencialista, donant-li molts	2017	85,32%	51,41%	48,59%	L'OSCE va demanar un recompte de vots, com la oposició turca, però el referèndum va quedar com a vinculant i Erdogan va rebre el suport internacional dels EUA de Trump i la Rússia de Putin, esdevenint el president total de

En la relació anterior, hem inclòs tres referèndums que van acabar sense ésser vinculants en la seva totalitat, dos d'ells per qüestions relacionades amb la participació, i un per decisions polítiques posteriors. Estem parlant dels referèndums colombià i hongarès, amb participacions inferiors a la meitat del cens, les conseqüències dels quals no van tardar en arribar: a Colòmbia, el president Juan Manuel Santos va tirar endavant amb els acords de pau amb les FARC, incorporant demandes de la oposició; a Hongria, el govern de Viktor Orbán no va considerar vinculant el referèndum sobre la quota dels refugiats, tot i seguir amb la seva política ultraconservadora, altament xenòfoba, ja que el Govern Orbán volia que amb aquell referèndum la Unió Europea veiés el rebuig dels hongaresos al seu pla migratori. Finalment, el govern grec va desestimar tot el referèndum sobre les mesures d'austeritat, també indicant que l'eina va servir, senzillament, per fer constar el rebuig de la societat grega vers unes polítiques determinades que, finalment, s'han anat implementant.

Com hem vist, l'instrument referendari serveix molt més per a fer constar que no pas per assolir una o altra decisió. Les decisions han arribat, però en la majoria de casos amb algunes característiques diferents a les plantejades *abans* del referèndum. Us preguntareu per què no hem inclòs la consulta del 9N, en què el 37,02% del cens català va votar Sí-Sí en una pregunta arbree amb el 80,76% dels vots emesos. No l'hem inclòs perquè el 9N no va ser un referèndum *sensu strictu*: se'l va esmenar com a *consulta* i finalment com a *procés participatiu*, incloent-hi una pregunta en dues fases (quan normalment l'eina referendària està pensada per a ser molt més senzilla: pregunta binària), sense cap mena de possibilitat per a la vincularitat tot i que alguns membres del Govern de la Generalitat es van implicar en la seva consecució. El promès referèndum de diumenge 1 d'octubre de 2017 sí sembla tenir els ingredients referendaris necessaris *a priori*: voluntat institucional (catalana) per a garantir-ne la organització, celebració i posterior implementació, donant-li per tant caràcter de vincularitat. El 9N va deixar constància d'un enuig determinat per part d'un gran nombre de catalans, però el aquest enuig s'ha vist també en totes les manifestacions dels 11S des de 2012 i en totes les consultes locals sobre la independència de Catalunya. El 9N va ser una manifestació més. Per altra banda, el referèndum de l'1 d'octubre, si finalment se celebra, canviarà la fesomia de la política catalana (i de retruc, de l'espanyola). Almenys deixarà constància, de forma institucionalitzada, dels sentiments que naden dins del ja obsolet *Procés*.

Acabem preguntant-nos: i què vol dir, exactament, referèndum? És una paraula llatina, l'acusatiu del participi futur passiu de *refèrre*, que significa literalment reportar o referir. Deixar constància, tant en el present com en el futur.

Recupera l'article [Referèndums i conseqüències](#), de David Nàcher, de 26 de juny de 2014.